
DOSTOPNOST DO KULTURNE DEDIŠČINE RANLJIVIM SKUPINAM

Projekt Slovenskega etnografskega muzeja

Jana Kostelec, Iva Pavlica

235

IZVLEČEK

V prispevku je predstavljen projekt z naslovom *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam*, ki ga delno financira Evropski socialni sklad. Projekt sledi ciljem Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013. Nosilec projekta je Slovenski etnografski muzej, v njem pa sodeluje še šest državnih muzejev. Med glavnimi cilji projekta so usposabljanje pripadnikov ranljivih skupin za delo na področju kulturne dediščine z namenom doseganja njihove večje zaposljivosti, povečanje fizične, informacijske in intelektualne dostopnosti kulturne dediščine ter usposabljanje strokovnih delavcev v kulturnih ustanovah za delo z ranljivimi skupinami.

Ključne besede: *dostopnost, kulturna dediščina, ranljive skupine, socialna vključenost, zaposljivost*

ABSTRACT

The article presents a project entitled *Accessibility of cultural heritage to vulnerable groups*, partially funded by the European Social Fund. The project follows the objectives of the Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013. The project promoter is the Slovene Ethnographic Museum and six other state museums participate. The main objectives of the project are: to give members of vulnerable groups training in the field of cultural heritage in order to achieve their higher employability, to increase physical, informational and intellectual accessibility of cultural heritage and to train people who work in cultural institutions in working with vulnerable groups.

Key words: *accessibility, cultural heritage, vulnerable groups, social inclusion, employability*

Uvod

Muzeji se v zadnjih tridesetih letih preoblikujejo v institucije, ki svoj prostor odpirajo različnim javnostim ter družbenim in političnim problemom. Na te spremembe vplivajo kritične analize družbe, aktivisti za človekove pravice, vse večja finančna kriza, demokratizacija in številni konkurenčni mediji in ustanove (Čeplak 2013: 65). V okvir teh sprememb sodijo tudi prizadevanja muzejev, da bi omogočili dostop do svojih zbirk in drugih vsebin vsem skupinam obiskovalcev.

Zagotavljanje najširše dostopnosti kulturne dediščine je eden izmed prioritarnih ciljev evropske in nacionalne kulturne politike. V Sloveniji na področju kulture že nekaj let načrtno in sistematično pristopamo k ukrepom za uresničevanje tega cilja. Posebna pozornost je namenjena muzejem kot pomembnim varuhom kulturne dediščine, ki v zadnjih nekaj letih poleg svojih osnovnih nalog načrtno skrbijo za izobraževanje in vključevanje ranljivih družbenih skupin v muzejsko življenje.

236

Pri pojmu “*dostopnost kulturne dediščine ranljivim skupinam*” gre za zagotovitev fizičnega, komunikacijskega (informacijskega) in intelektualnega (vsebinskega) dostopa do kulturne dediščine ranljivim skupinam. Fizična dostopnost zajema predvsem tehnične in arhitekturne prilagoditve za izboljšanje fizičnega dostopa do muzejskih oz. galerijskih prostorov. Večina slovenskih muzejev in njihovih zbirk se nahaja v historičnih stavbah, ki so predmet spomeniškega varstva, kar pomeni precej omejitev pri izvajanju posegov v takšno stavbo. Komunikacijska dostopnost vključuje prilagoditev spletnih strani ter publikacij in podobno. Intelektualna dostopnost pa pomeni predvsem to, da je zagotovljeno razumevanje muzejskih vsebin.

Pri tem ne gre samo za to, da pripadnikom ranljivih skupin omogočimo doživljanje kulturne dediščine, ampak da ob tem uresničimo še nadaljnje cilje: njihovo večjo socialno vključenost in – v okviru tega – zaposljivost. V zadnjih nekaj letih je bil v slovenskih muzejih uresničen pomemben premik v smislu dostopnosti muzejev ranljivim družbenim skupinam kot uporabnikom. V naslednjem koraku je treba pristopiti k aktivnemu usposabljanju in vključevanju oseb iz ranljivih skupin v muzejsko delo, da le-te postanejo tudi deležniki v procesu strokovnega izvajanja nalog muzejske javne službe. Eden od teh korakov je projekt *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam*, ki v tem kontekstu rešuje problem zaposljivosti pripadnikov ranljivih družbenih skupin in ponuja nov vidik reševanja socialne izključenosti.

V okviru projekta *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam* kot ranljive¹ obravnavamo naslednje skupine ljudi: osebe z različnimi oblikami invalidnosti (gibalno in senzorno ovirane), pripadnike italijanske in madžarske narodne skupnosti, pripadnike romske skupnosti, pripadnike drugih etničnih skupnosti, še zlasti iz republik nekdanje Jugoslavije ter priseljence, težko zaposljive mlade diplomante – iskalce prve zaposlitve in brezposelne, ki so starejši od 55 let. V okviru vseh izbranih ranljivih skupin še posebej ranljivo skupino predstavljajo ženske (Smernice 2014: 4–5).

Prizadevanja muzejev in galerij za povečanje dostopnosti do kulturne dediščine

Prizadevanja za dostopnost muzejev in galerij osebam iz ranljivih skupin, zlasti osebam s posebnimi potrebami, segajo dve desetletji nazaj, ko smo se lahko

¹ Kategorije *ranljivih skupin* so sicer lahko zelo različne.

učili ob prvih primerih dobre prakse. Pionirski dogodek za tiste čase je bila v devetdesetih razstava *Proximo, dotikajte se predmetov* v prostorih Zavoda za slepo in slabovidno mladino, ki jo je pripravil Pokrajinski muzej Celje. Bistvo razstave je bila predstavitev muzejske zbirke na način, ki nudi samostojen in celovit dostop do polne informacije slepim osebam.

Dodatno spodbudo aktivnostim za povečanje dostopnosti muzejev in galerij osebam iz ranljivih skupin je pomenil konec leta 2010 sprejeti Zakon o izenačevanju možnosti invalidov. Ta je zapovedal prilagoditev objektov v javni rabi v petih letih od sprejema ter določil, da je invalidom treba omogočiti dostop do kulturnih dobrin in jim zagotoviti možnosti za lastno ustvarjalnost (Zakon 2010). Eno izmed ključnih spodbud za organizirane korake naprej je pomenil projekt izobraževanja muzealcev o dostopnosti v muzejih in galerijah, ki ga je Pedagoška sekcija pri Skupnosti muzejev Slovenije predlagala Ministrstvu za kulturo – Direktoratu za kulturno dediščino in Sektorju za kulturne pravice. Projekt je imel naslednje cilje: uveljaviti kulturne pravice oseb s posebnimi potrebami v muzejih in galerijah, izboljšati dostopnost teh ustanov in njihovih javnih programov, integracijo oseb z ovirami v delovne procese ustanov, izobraževanje in zaposlovanje ter skrb za kulturno ozračje in odnose, ki naj bi spodbujali enakopravno obravnavo in vključitev oseb, pripadnikov ranljivih skupin, v delovni proces. Leta 2009 je izšla publikacija *Dostopen muzej: smernice za dobro prakso* (Lipec - Stopar 2009), ki ji je leta 2011 sledila publikacija *Muzeji, javnost, dostopnost*.²

237

Številni muzeji in galerije v Sloveniji se že trudijo za povečanje dostopnosti muzejskih vsebin osebam iz ranljivih skupin. Skrbijo za fizično dostopnost razstavnih prostorov, prilagoditev spletnih strani, nabavo opreme in pripomočkov za izboljšanje dostopnosti kulturnih vsebin (npr. video-vodnikov za gluhe in naglušne, tipnih kart), za prilagoditve programskih vsebin, za usposabljanje in zaposlovanje oseb iz ranljivih skupin v okviru svojih potreb in možnosti. Sodelujejo tudi pri evropskih projektih, ki si prizadevajo doseči te cilje. Vzoren primer je Slovenski etnografski muzej, kjer že nekaj let načrtno skrbijo za široko dostopnost muzejskih vsebin. Med ostalimi muzeji, ki so veliko naredili na tem področju, velja omeniti predvsem druge državne muzeje, Mestni muzej Ljubljana, Pokrajinski muzej Celje, Muzej novejše zgodovine Celje.

Projekti s ciljem dviga zaposljivosti ranljivih družbenih skupin na področju kulture in povečanja njihove socialne vključenosti

Ministrstvo za kulturo v okviru Evropskega socialnega sklada že več let izvaja javne razpise in potrjuje projekte, ki so usmerjeni k izboljšanju položaja različnih ranljivih družbenih skupin na področju kulture. V ta okvir spadajo tudi projekti za dvig zaposljivosti ranljivih družbenih skupin na področju kulture in podporo

² Avtorici sta Vlasta Vodeb in Rajka Bračun - Sova; izdal Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

njihovi socialni vključenosti.³ Med njimi poleg projekta *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam* najbolj vidno izstopajo *AKTIV*, *Razširimo obzorja kulturnega* ter *Knjižnica slepih in slabovidnih*.

Projekt AKTIV je razvila skupina z imenom Inicijativa SOdelujem, ki v sodelovanju s pridruženimi strokovnjaki skrbi za približevanje kulturnih dobrin raznolikim družbenim skupinam v muzejih in predvsem galerijah. Poudarek je na osebah s posebno osebno okoliščino fizične oviranosti (senzorno ovirani – slepi in slabovidni, gibalno ovirani ter druge oblike posebnih potreb). Namen projekta AKTIV je bil krepitev aktivnega vključevanja ranljivih družbenih skupin, zlasti slepih in slabovidnih, v kulturno življenje in družbo nasploh preko usposabljanj za pridobitev veščin za večjo zaposljivost. Cilji projekta so bili med drugim usposobiti osebe z invalidnostjo za delo v kulturnih institucijah, usposobiti kulturne delavce za delo z osebami z invalidnostjo in za njih, omogočiti invalidnim osebam, zlasti slepim in slabovidnim, dostop do kulturnih vsebin (omenimo lahko na primer koncept veččutnih vodstev po razstavah)⁴ ter prenos dobrih praks iz tujine v slovenski prostor.

238

Projekt **Razširimo obzorja kulturnega**, ki ga je izvajala založba Beletrina, je bil usmerjen v usposabljanja pripadnikov ranljivih skupin za vodenje kulturnih projektov. Cilj projekta je bil doseči njihovo boljšo zaposljivost ter analizirati fizično dostopnost objektov, komunikacijsko in informacijsko dostopnost kulturnih vsebin ter dostopnost spletnih strani za osebe z različnimi ovirami. Usposabljanja je predvsem v obliki delavnic izvajala ekipa strokovnih in izkušenih sodelavcev, ki so jo sestavljali Rajka Bračun Sova in Vlasta Vodeb, Andrej Krajnc, Darja Demšar, Alma Čaušević in Borut Pelko. Izvedli so terenske ogleda in analize fizične dostopnosti izbranih organizacij ter dostopnosti in uporabnosti spletnih strani. V to delo so kot honorarne sodelavce vključili tudi šest pripadnikov ranljivih skupin: po enega predstavnika slepih in slabovidnih, gluhih in naglušnih, gibalno oviranih, oseb s poškodbami glave, oseb s težavami v duševnem zdravju in pripadnikov tujih narodov.

Namen projekta **Knjižnica slepih in slabovidnih** oz. projekta “Vzpostavitev infrastrukture za zagotavljanje enakih možnosti dostopa do publikacij slepim in slabovidnim ter osebam z motnjami branja” je slepim, slabovidnim in osebam z motnjami branja omogočiti dostop do publikacij in informacij v njim prilagojenih tehnikah, do različnih vrst izobraževanj, strokovnega izpopolnjevanja in kulturnega življenja ter s tem povečati njihovo zaposljivost.

³ Ti projekti temeljijo na **Operativnem programu razvoja človeških virov 2007–2013**, na razvojni prioriteti **Enakost možnosti in spodbujanje socialne vključenosti** in prednostni usmeritvi **Dvig zaposljivosti ranljivih družbenih skupin na področju kulture in podpora njihovi socialni vključenosti** (Operativni program 2007: 6). Cilj te prednostne usmeritve je omogočiti možnost usposabljanja in zaposlitve osebam iz ranljivih družbenih skupin, njen namen pa je mobilizacija in motivacija delovanja posameznikov iz ranljivih družbenih skupin za njihovo večjo socialno vključenost in zaposljivost. Predpogoj za doseganje tega cilja je krepitev administrativne usposobljenosti in profesionalnosti delovanja organizacij in posameznikov, ki delujejo na področju kulture oz. kreativnega ustvarjanja, saj si vsak posameznik sicer ne more trajno zagotoviti potrebnih podpornih storitev (Operativni program 2007: 110–111).

⁴ Koncept je skupaj s sodelavci zasnovala Katrin Modic iz skupine Inicijativa SOdelujem. Veščutno vodstvo je zasnovano na način, da obiskovalci pri dožemanju razstavnih eksponatov uporabijo vsa čutila: sluh, vid, vonj, okus in tip.

Projekt *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam*

Nosilec projekta in izvajalci

Nosilec projekta je Slovenski etnografski muzej (SEM). Projekt poteka v sodelovanju s šestimi državnimi muzeji, ki so doslej že pridobili izkušnje na področju vključevanja ranljivih skupin v program dela. To so: Narodni muzej Slovenije, Prirodoslovni muzej Slovenije, Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Slovenski gledališki inštitut, Tehniški muzej Slovenije in Narodna galerija.

Projektno skupino sestavlja devet pripravnic oz. pripravnikov in koordinatorka projekta. Novozaposleni pripravniki se usposabljammo za kustose, kustose pedagoge, kustose dokumentaliste in bibliotekarje. Vsak pripravnik ima svojega konzultanta. Konzultanti so muzejski strokovni delavci iz sodelujočih državnih muzejev in zunanji strokovnjaki, ki z znanji s področja strok, zastopanih v muzejih, pripravljajo, svetujejo in usposablajo zaposlene na projektu za samostojno delo na področjih varstva kulturne dediščine. Ob tem velja omeniti še zunanje strokovnjake in sodelavce, ki projekt bogatijo z znanjem in delom s področja ranljivih družbenih skupin (npr. sodelavci iz projekta AKTIV, strokovnjaki z Urbanističnega inštituta Republike Slovenije).

239

Cilji projekta

Prednostni cilj je usposabljanje oseb iz različnih ranljivih skupin, ki so si doslej že pridobile formalno izobrazbo s področja strok, ki so zastopane v muzejih, za opravljanje konkretnih strokovnih nalog muzejske javne službe. Z usposabljanjem in pridobivanjem delovnih izkušenj bodo posameznikom tako odprte možnosti zaposlitve in karijerne poti na področju varstva kulturne dediščine in preko tega tudi večje socialne vključenosti.

Med drugimi cilji projekta so še: razvoj in izvajanje novih pedagoških in andragoških programov, prilagojenih potrebam ranljivih skupin, povečanje tehnične dostopnosti muzejskih prostorov in povečanje usposobljenosti strokovnih delavcev v muzejih za delo z ranljivimi skupinami (Dostopnost 2014).

Področja projektnih aktivnosti

Cilje projekta pripravniki uresničujemo skozi različne aktivnosti, ki obsegajo izobraževanja in usposabljanja ter pripravo in izvedbo dejavnosti, namenjenih izboljšanju dostopnosti muzejskih vsebin ranljivim skupinam. Ključno je, da te aktivnosti postanejo praksa, ki se bo nadaljevala tudi po preteku projekta.

Ob začetku dela na projektu smo najprej **pripravili elaborat oziroma smernice za izvajanje projekta**, v katerih smo:

- opravili pregled zakonodaje, ki se nanaša na ranljive skupine in zaposlovanje v kulturi, s poudarkom na področju dela s kulturno dediščino;
- sestavili seznam organizacij posameznih ranljivih skupin v Sloveniji;

- analizirali stanje v izbranih muzejih na področju fizične in komunikacijske dostopnosti za ranljive skupine, na področju zaposlovanja oseb iz ranljivih skupin in na področju izobraževanja muzejskih delavcev o potrebah pripadnikov ranljivih skupin;
- analizirali problematiko zaposlovanja oseb iz ranljivih skupin na področju kulture in vključevanja v kulturno in socialno okolje ter predlagali rešitve;
- analizirali stanje na področju izvajanja ciljnih inkluzivnih pedagoških in andragoških izobraževalnih programov ter predlagali rešitve;
- analizirali prostorske možnosti in opremo ter naredili finančno oceno opreme in storitev, ki omogočajo boljšo dostopnost osebam iz ranljivih skupin do informacij o muzejskih zbirkah;
- analizirali nacionalni radijski in televizijski program, namenjen posameznim ranljivim skupinam, in naredili komunikacijski načrt aktivnosti na področju obveščanja in promocije;
- pripravili načrt vsebinskih aktivnosti oz. ukrepov za doseganje ciljev projekta, ki ponujajo novo perspektivo ali nov vidik reševanja problematike.

Ves čas trajanja projekta **se udeležujemo različnih izobraževanj – delavnic, predavanj in predstavitev**, kjer pridobivamo nova znanja, se seznanjamo s problemi oseb, pripadnikov ranljivih skupin in se usposabljammo za delo z njimi.

Prizadevamo si za **aktivno vključitev študentov** s področja strok, zastopanih v muzejih, zlasti pripadnikov ranljivih skupin, v muzejsko delo.

Pripravljamo **fizične prilagoditve** muzejskih prostorov za osebe z gibalnimi in senzornimi ovirami. V Slovenskem etnografskem muzeju so pri vhodih v dvigalo na voljo tipne karte za lažjo orientacijo v prostoru, namenjen slepim in slabovidnim obiskovalcem. Tipne karte je izdelal in oblikoval Geodetski inštitut Slovenije. S pomočjo tipnih kart lahko obiskovalci pred obiskom razstav pridobijo prostorsko predstavo o velikosti prostorov in postavitvi razstav. Predvidene so tudi tehnične dopolnitve prostorov z namestitvijo računalnikov ter dopolnitve razstav s kopijami muzejskih predmetov, namenjenimi za otip. Poleg tega je Slovenski etnografski muzej v okviru projekta nabavil slušne oz. mobilne indukcijske zanke in lupe za slabovidne osebe za pomoč pri branju besedil.

S pomočjo mentorjev razvijamo in izvajamo **inkluzivne pedagoške in andragoške vsebine oz. programe**, prilagojene različnim ranljivim skupinam, kar je naloga predvsem kustosov pedagogov.

Organiziramo usposabljanja za pridobivanje specialnega strokovnega znanja, veščin in praktičnih izkušenj za muzejske delavce s ciljem vzpostavitve dobrih praks v državnih muzejih Slovenije, ki se bodo nadalje implementirale tudi v druge slovenske muzeje ter na ostala področja kulture in izobraževanja. V ta namen smo doslej organizirali dve izobraževanji: **“Fizična in komunikacijska dostopnost za ranljive skupine v objektih kulturne dediščine”** in **“Inkluziven muzej in priprava programov”**.

Skrbimo za **promocijo projekta** oz. obveščamo javnost o aktivnostih projekta. To poteka na različne načine:

- preko spletne strani projekta (<http://www.dostopnost.eu/sl>), Facebooka, Twitterja, muzejskih in drugih spletnih strani; na spletni strani projekta so predstavljene osnovne informacije o projektu, vključno z aktivnostmi, ki potekajo v okviru projekta; na Facebooku objavljamo novice, ki se nanašajo na približevanje kulturne dediščine pripadnikom ranljivih skupin; organizirali smo tudi nagradno igro *Ugani, kaj hrani muzej!*, ki je poleg promocije projekta namenjena tudi promociji muzejev, ki so vključeni v projekt;
- v javnih medijih – na televiziji, radiu in v časopisih; projekt smo med drugim predstavili na programu RTV Slovenija 1 v oddaji Dobra ura z Milico 21. maja 2014;
- v strokovnih člankih;⁵
- s promocijsko dejavnostjo v muzejih ob posebnih dogodkih in dnevih; tako smo projekt predstavljali na promocijskih stojnicah v okviru Kulturnega bazarja, Tedna Evrope, na festivalu “Igraj se z mano”, ob Mednarodnem muzejskem dnevu, v okviru Poletne muzejske noči; za obiskovalce smo pri tem pripravili različne naloge, s katerimi smo promovirali tako muzeje, v katerih delamo, kot tudi naš projekt;
- s promocijskim materialom o projektu: zloženkami, majicami, torbicami, beležkami, Kamnom dostopnosti, ki je postal naš zaščitni znak in navdušil obiskovalce s svojo preprostostjo, prijaznostjo in navihanostjo; v času Poletne muzejske noči 2014 smo predstavili zloženko, s katero smo želeli obiskovalcem predstaviti muzeje na kreativen način, med drugim tudi na tipen način.

Zaključni elaborat, ki bo eden izmed končnih rezultatov projekta, bo predstavljal temeljno strategijo za integracijo in inkluzijo ranljivih skupin na področju dela muzejev in varstva kulturne dediščine. Namen publikacije bo predstaviti možnosti na področju muzejev in varstva kulturne dediščine z namenom razvoja usmerjenega usposabljanja in oblikovanja uporabnih metod za vodenje, vključevanje in usposabljanje oseb iz ranljivih skupin v aktivnosti za samostojno in kreativno delo na področju kulture.

Predstavitev projektnih aktivnosti in rezultatov

Koordinatorica vsebinsko in finančno spremlja projekt. Vsak mesec pripravi zahteve za izplačila ter vsebinska in finančna poročila. Skrbi tudi za organizacijo

⁵ Katarina Nahtigal in Tina Palaić sta pripravili članek o projektu za revijo Argo (*Dostopen muzej – enakopravni obiskovalci: projekt Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam*), Tina Palaić in Urša Valič pa sta pripravili dva članka s predstavitvijo projekta za Pogleda (*Dostopnost do kulturne dediščine: Širjenje vloge muzejev in muzealcev*) in Mohorjev koledar (*Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam: O muzejih, družbi in predmetih ter kulturni dediščini*).

in izvedbo izobraževanj in usposabljanj za delo z ranljivimi skupinami, ki so namenjena vsemu strokovnem osebju, ki je že zaposleno v muzejih, ter informira in obvešča javnost o poteku in vsebini projekta. Koordinatorica projekta je bila najprej Ines Kežman, aprila 2014 jo je zamenjala Eva Rožanc.

242

Delo pripravnikov, ki ga vodijo in usmerjajo konzultanti, je razdeljeno na dva dela. Prvi del obsega delo v muzeju, ki ga opravljamo na svojem delovnem mestu oz. se usposabljammo kot kustosi pedagogi, kustosi dokumentalisti, kustosi, bibliotekarji – pripravniki. V Slovenskem etnografskem muzeju se usposabljata Katarina Nahtigal kot kustosinja dokumentalistka in Andrej Tomazin kot kustos pedagog, v Narodni galeriji Iva Pavlica kot bibliotekarka in Barbara Kotnik kot kustosinja pedagoginja, v Narodnem muzeju Slovenije se usposablja Tina Palaić kot kustosinja pedagoginja, v Prirodoslovnem muzeju Katarina Fuchs kot kustosinja, v Tehniškem muzeju Slovenije Jana Kostelec kot bibliotekarka in kustosinja dokumentalistka, v Slovenskem gledališkem inštitutu Sandra Jenko kot kustosinja pedagoginja ter v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije Urša Valič kot kustosinja dokumentalistka. Drugi del predstavljajo projektne aktivnosti, ki so zelo raznovrstne. Pri izvajanju teh aktivnosti ima vsak izmed nas svoj pristop, med seboj pa tudi sodelujemo. Trudimo se, da bi bili pri delu čim bolj inovativni in kreativni.

Večino projektnih aktivnosti izvajamo vsi pripravniki, za pripravo inkluzivnih pedagoških in andragoških programov pa skrbijo predvsem kustosi pedagogi – pripravniki s pomočjo svojih konzultantov. Slovenski državni muzeji imajo bogato ponudbo različnih pedagoških programov (vodstva, predavanja, predstavitve, pogovori, delavnice), vendar jih je večina pripravljena za polnočutne obiskovalce. Po potrebi oziroma na željo obiskovalcev s senzornimi ovirami muzeji programe tudi prilagodijo, manjka pa sistematični pristop, s katerim bi načrtno razvijali inkluzivne pedagoške in andragoške programe. Namen inkluzivnih programov je omogočanje dostopa do kulturne dediščine vsem obiskovalcem, vključno s pripadniki ranljivih skupin. V Smernicah za izvajanje projekta smo zaposleni izpostavili, da je treba pripadnikom ranljivih skupin dati možnost predstavljanja njihove zgodovinske perspektive, izkušenj in načina življenja tudi pri snovanju razstav in ostalih vsebin (Smernice 2014: 142).

V Slovenskem etnografskem muzeju (SEM) je bilo izvedenih več inkluzivnih programov, povezanih z glasbo. Ob razstavi *Vrata. Prostorski in simbolni prehodi življenja* so bili organizirani trije sklopi glasbenih vodstev, ki so sovpadali s praznovanji letnega cikla; v božičnem času na temo božičnega, novoletnega in trikraljevskega koledovanja (*Koledniki na Vratih*), spomladi na temo jurjevanja (*Jurij trka na duri*) in v poletnem času v okviru kresnega obdobja (*Mi smo nocej malo spale*). Prilagojena vodstva so, skupaj z živim izvajanjem glasbe, povezane s kulturno dediščino praznovanja, med drugimi nagovarjala slepe in slabovidne osebe. Pripravljeni sta bili tudi pedagoška delavnica izdelovanja glasbenih inštrumentov in delavnica na temo glasbe v Južni Ameriki, ki se tematsko povezuje z zunajevropskimi zbirkami razstave *Med naravo in kulturo*. Obe delavnici sta povezani z glasbo v Braziliji, pri čemer je cilj prve spoznavanje in

izdelava inštrumenta *pandeiro*, ki predstavlja pomemben del luso-ameriške kulturne dediščine, druga pa se osredinja na nesnovno dediščino in udeležencem predstavi glasbo in načine izvajanja le-te skozi sodelovanje pri izvedbi ljudske pesmi. Slednja delavnica je postala dodatek k rednemu programu Slovenskega etnografskega muzeja. Izvedena je bila v sodelovanju z različnimi ciljnimi skupinami, tudi z Romi. Poleg novih pedagoških programov v muzeju ves čas potekajo prilagojena vodstva za različne ciljne skupine, tudi v sodelovanju z društvi, ki zastopajo pripadnike t. i. ranljivih skupin. V bližnji prihodnosti je načrtovana osebna razstava v okviru razstave *Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta*, ki bo izvedena v sodelovanju z gibalno ovirano osebo.

V Narodnem muzeju Slovenije (NMS) so prilagodili tipke v dvigalu za slepe obiskovalce (dodane so bile nalepke v brajici), izdelali igro tipni spomin (gre za znano igro spomin, izdelano iz lesenih ploščic s sličicami, ki jih slepi lahko otipajo) in ob njej tipne brošure z opisi motivov, prav tako pa tudi tipni katalog k občasni razstavi *Mumija in krokodil: Slovenci odkrivamo dežele ob Nilu* za slepe in slabovidne obiskovalce. V okviru programa *V družbi s kustosom* so izvedli predavanje z naslovom *Dostopen muzej – enakopravni obiskovalci*, na katerem so se udeleženci lahko seznanili s projektom *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam*. Za vodiče, animatorje, informatorje ter za ostale zaposlene v NMS in PMS so organizirali sklop predavanj z naslovom *Dostopen muzej – enakopravni obiskovalci*, v okviru katerega so udeleženci pridobili znanja o tem, kako približati muzej slepim in slabovidnim, gluhim in naglušnim ter gibalno oviranim osebam. Predavatelji, predstavniki iz omenjenih treh skupin, so z udeleženci analizirali muzejsko stavbo z vidika dostopnosti in razvijali konkretne predloge za izboljšanje muzejske izkušnje za osebe z invalidnostmi. Za gluhe in naglušne obiskovalce so izvedli prilagojeni vodstvi po občasni razstavi *Mumija in krokodil: Slovenci odkrivamo dežele ob Nilu*, izvajali pa bodo še prilagojena vodstva za slepe in slabovidne ter delavnico o stereotipih o ljudstvih ob Nilu v 19. stoletju. Prav tako so predvideli prilagoditve in programe za različne skupine obiskovalcev ob novi stalni razstavi *Rimske zgodbe s stičišča svetov*. Med fizičnimi prilagoditvami lahko omenimo igro tipni spomin, tipni katalog in prilagojen didaktični material za izvedbo veččutnega vodstva po razstavi. Pripravili bodo fotografsko delavnico za slepe in slabovidne, študijski krožek in abonma za senzorno ovirane obiskovalce v organizaciji Slovenskega etnografskega muzeja. Poleg tega načrtujejo tudi projekt v okviru Slovenskega etnografskega muzeja, ki vključuje sodelovanje romskih žensk.

V Narodni galeriji (NG) so najprej v kratkem predavanju zaposlenim predstavili projekt, smernice projekta in predloge za fizične in vsebinske prilagoditve (razstav). Pripravili so načrt prilagoditev galerijskih prostorov slepim in slabovidnim in v njegovem okviru bodo izdelali tipno sliko in tipne tlorise stalne zbirke, vhodne avle ter sanitarnih prostorov, pripravljajo tudi repliko kipa, ki bo namenjena dotikanju. Predvidena je še namestitev fizičnih oznak v prostoru: označitev stopnišč, vrat, dvigala, zbirke in ostalih prostorov ter oprema izbranih umetnin s prilagojenimi opisi za slepe (v brajici), slabovidne in dislektike; tovrstne oznake so prioritete in ključne za nadgradnjo dostopnosti v širšem smislu. V okviru projekta so pripravili

in izvedli več veččutnih javnih vodstev ter inkluzivnih muzejskih pedagoških in andragoških programov, npr. veččutne delavnice za otroke in družine na temo stalne zbirke in ob občasnih razstavah (v okviru Galovega kluba kot tudi v okviru počitniških delavnic). Umetnin obiskovalci ne spoznavajo zgolj skozi vid in sluh, temveč tudi s pomočjo tipa, vonja in okusa; s pomočjo predmetov, ki jih je moč najti na slikah, zgodb upodobljenecv in avtorjev ter zanimivih utrinkov iz časa nastanka umetnine. Otroci so ob vodstvu na temo družin v ustvarjalni delavnici izdelali tipno družinsko drevo iz različnih materialov in s pomočjo umetnin spoznavali lastno družino. V Narodni galeriji s pedagoškimi programi že vsaj 15 let sledijo veččutnemu pristopu, v okviru *Projekta do kulturne dediščine ranljivim skupinam* pa se le-ta nadgrajuje in postaja bolj prilagojen ciljnim skupinam, ki so izpostavljene v projektu, predvsem senzorno oviranim obiskovalcem. Pri pripravi prilagoditev za slepe, slabovidne in druge osebe z motnjami vida so sodelovali s tiflopedagoginjo dr. Aksinjo Kermauner. Trenutno je v teku več projektov, ki bodo bistveno poslanstvo Narodne galerije – približati umetnostno zgodovino čim širši publiki – dopolnili še z bolj dostopnimi vsebinami in dejavnostmi.

Slovenski gledališki inštitut (SLOGI), ki vključuje tudi muzej, pred vključitvijo v projekt ni imel redne pedagoške in andragoške ponudbe. Med projektom so bili pripravljene in izvedeni programi za različne ciljne skupine, od najmlajših do najstarejših. Da je bilo izvajanje rednih pedagoških programov sploh mogoče, je zasluga prve stalne razstave *Hoja za gledališčem. Od jezuitov do Cankarja* (o zgodovini gledališča na Slovenskem), ki je postavila tako vsebinski kot prostorski okvir za vse nadaljnje delo. Ob razstavi so pripravili nekaj programov za obiskovalce iz ranljivih skupin. V okviru programa *Gledališče na dotik* so izdelali različne pripomočke za otip, s pomočjo katerih so zlasti slepim in slabovidnim obiskovalcem lažje posredovali vsebino razstave, npr. model amfiteatra, potujočega odra in odra z vrtljivo baročno kuliso, tipne slike, kostume, lutke, makete. V program so vključili tudi zvočne posnetke. Izvajati so začeli tudi andragoški program *Ves svet je oder*, kjer je poudarek na misli, da je gledališče element, ki vse povezuje, ne glede na to, kateri družbeni, starostni, narodni, etnični oziroma ranljivi skupini pripadamo. Prvi tematski večer je bil namenjen Hrvaški. Med vodstvom in predavanjem so udeležencem približali stične točke slovenske in hrvaške gledališke zgodovine. Nato so oder prepustili v Ljubljani živeči hrvaški skupnosti, ki je z igro *Za dobro naroda* ponudila vpogled v njihovo ljubiteljsko gledališko dejavnost. Programski cikel z naslovom *Gledališčniki* je še posebno zanimiv za dijake, študente in iskalce prve zaposlitve, saj jim preko predavanj predstavi poklice v gledališču. Ob predavanjih so predvidene tudi praktične delavnice. V pripravi je interaktivno vodstvo, ki bo namenjeno tudi osebam z okvaro sluha. Slovenski gledališki inštitut si zelo prizadeva, da bi bil odprt in dostopen vsem potencialnim obiskovalcem, četudi prostorske možnosti trenutno ne dopuščajo večjih sprememb na področju fizične dostopnosti.

V Prirodoslovnem muzeju (PMS) v okviru projekta sodelujejo pri postavitvah občasnih razstav in skrbijo za njihove prilagoditve za različne ranljive skupine. V času prvega tedna astronomije v Prirodoslovnem muzeju Slovenije so zanimive tematike razstave *Mala telesa Osončja* prilagodili slepim in slabovidnim

obiskovalcem. Zanje so ob tem izvedli tudi pedagoški in andragoški program. V ta namen so izdelali odlitke treh originalnih vzorcev meteoritov, ki so padli na slovenska tla, ter modela Marsovega in Merkurjevega površja. Obiskovalci so dobili občutek za težo in obliko skorje meteoritov, ki so drugačni od kamnin na Zemlji. Otipali so tudi originalni meteorit in tako povezali izkušnjo z odlitki originalov. To so povezali še s tipanjem modelov Marsa in Merkurja, pokritih z udarnimi kraterji zaradi padcev meteoritov ali asteroidov. Nekateri deli razstave so bili opremljeni z napisi v brajici, natisnjenimi na prozorni foliji, kar je omogočilo dostop do besedila vsem obiskovalcem hkrati. Za lažjo predstavo našega Osončja so bili planeti s Soncem ponazorjeni v merilu, ki je omogočalo pravilno predstavo o medsebojnih razdaljah in velikostih – Sonce je merilo zgolj en centimeter. Kroglice, ki so ponazarjale planete in Sonce, so bile razstavljene na primerno visokem kubusu pod lupo in posebej, da so se jih obiskovalci lahko dotaknili. Počasi so se sprehodili od Sonca do Neptuna in dobili občutek za razdalje v našem Osončju. Zaradi majhnosti planetov v tem merilu so bile dodane žoge, ki so ponazarjale planete v manjšem merilu. Navdušile so vse obiskovalce, saj je največji planet, Jupiter, v premeru meril kar 180 centimetrov. Uporabljene so bile za didaktično igro, kjer so udeleženci lahko ponovili osvojeno znanje o velikosti planetov in njihovi razvrstitvi v Osončju. Med bolj vidnimi je tudi novi del stalne razstave Prirodoslovnega muzeja Slovenije (Geološko-paleontološka zbirka) z imenom *Različna hrana, različni zobje!*. Izdelali so štiri odlitke zob oziroma dele čeljusti štirih živali za primerjavo. Oblika in število zob sta se namreč skozi čas spreminjala zaradi sprememb v načinu prehranjevanja. Z odlitki so želeli predstaviti te razlike preko dotikanja in primerjanja.

V Slovenskem etnografskem muzeju in Muzeju novejše zgodovine Slovenije v sodelovanju z ranljivimi skupinami delajo avdio-vizualni arhiv o načinu življenja oseb iz ranljivih skupin. V Slovenskem etnografskem muzeju (SEM) so se v oddelku za dokumentacijo lotili zbiranja pripovedi (v pisni ali avdiovizualni obliki) in fotografij, ki pričajo o načinih življenja oseb iz različnih ranljivih skupin, z namenom, da bi oblikovali zbirko, posvečeno ranljivim skupinam, saj gre povečini za gradivo, ki ga muzej še nima v svojih zbirkah. Z osebami iz ranljivih skupin najprej opravijo polstrukturirane intervjuje. Pričevanja posnamejo z diktafonom ali s kamero. Nato naredijo transkripcijo pogovorov, pregledajo zbrane fotografije in predstavitve ustrezno oblikujejo. Ob zadostnem številu privoljenj za javno objavo bo gradivo predstavljeno v obliki spletne zbirke, namenjene predstavitvi načinov življenja posameznikov iz ranljivih skupin, in bo tako široko javno dostopno. Posamezniki imajo hkrati možnost postavitve osebne razstave ob stalni razstavi *Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta*. V primeru, da pripovedi in fotografij ne želijo predstaviti javno, ampak želijo ohraniti anonimnost, bo gradivo po obdelavi primerno shranjeno v muzejski dokumentaciji.

Muzej novejše zgodovine Slovenije (MNZS) v okviru projekta sodeluje z Zavodom za slepo in slabovidno mladino, Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije, Zavodom Odtiz ter drugimi organizacijami in posamezniki, s katerimi želijo vzpostaviti trajno sodelovanje pri pripravi prilagoditev in predvsem muzejskih

vsebin. Tako so v muzeju v letih 2013 in 2014 v sodelovanju z organizacijami in posamezniki postopno preuredili dostopne sanitarije, opremili razstavo o prvi svetovni vojni z brajico, prav tako pa dodali tudi del zgodovine o invalidnosti (npr. zgodbo Minke Skaberne, ki je opismenjevala slepe in slabovidne osebe), pripravili več programov za pripadnike ranljivih skupin (npr. ogled razstav in depojev, usposabljanje, izobraževanja). Poleg tega se v Muzeju novejše zgodovine Slovenije za delo v muzeju usposablja gluhi študent restavracije. Njegove naloge obsegajo pripravo fotografij o gluhih in naglušnih, izvedbo intervjujev v društvih za gluhe in naglušne, preizkušanje različnih raziskovalnih in fotografskih tehnik ter spoznavanje muzejskega dela na splošno (npr. vzdrževanje depojev, delo v restavracijski delavnici, delo z obiskovalci). V okviru projekta je v Muzeju novejše zgodovine Slovenije predvidena tudi priprava fotografij za slepe in slabovidne, izdelava načrta dostopnosti muzeja in participatornih izobraževalnih modelov.

V Tehniškem muzeju Slovenije (TMS) so se odločili za pripravo veččutnih opisov starih razglednic za slepe. Razglednice so razdeljene v več tematskih sklopov, npr. stare razglednice Ljubljane, promet, kmetijstvo, elektrarne, kemična industrija, železarstvo, sodarstvo, oglarstvo. Sedaj poteka digitalizacija razglednic in njihova obdelava v bazi Kronos. Ko bo to delo končano, bomo naredili izbor razglednic za veččutni opis. Opisi bodo narejeni v sodelovanju z Inicijativo SOdelujem oz. gospo Katrin Modic. O tej nalogi bo pripravljen tudi članek za revijo ARGO. V načrtu so še nekatere druge aktivnosti: izvedba delavnice, prilagojene slepim otrokom in otrokom z avtizmom, priprava delovnega lista za izvedbo pedagoških delavnic na temo stalnih zbirk, ki bi bil prilagojen za slepe (vključena bi bila tipanka), izdelava maket izbranih eksponatov (npr. žage venecijanke) za otip za slepe ter zaposlitev študenta – pripadnika ranljivih skupin v oddelku za dokumentacijo, v skladu s potrebami muzeja. Predvidene so še nekatere tehnične prilagoditve za senzorno ovirane obiskovalce knjižnice. Knjižnica bo vključena tudi v sistem COBISS, s čimer bo postala dostopna vsem.

Zaključek

Projekt *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam* je eden v vrsti evropskih projektov, ki temeljijo na Operativnem programu razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013 in katerih cilj je izboljšanje kakovosti življenja ranljivih skupin. Cilji projekta *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam* so na prvi pogled primerljivi s cilji drugih sorodnih projektov, ki si prizadevajo za boljšo zaposljivost in večjo socialno vključenost oseb iz ranljivih skupin, a vendar je projekt v določenem pogledu veliko bolj ambiciozen in obsežen, saj vključuje kar devet različnih ranljivih skupin in stremi k izboljšanju zaposlitvenih možnosti teh oseb oziroma išče rešitve za razrešitev zaposlitvenih in s tem socialnih problemov pripadnikov ranljivih skupin. Ne glede na širok razpon ciljne skupine so nekatere ranljive skupine (npr. ekonomsko ogrožene osebe, žrtve nasilja, nekatere osebe s posebnimi potrebami, starejši z demenco) iz projekta izvzete, kar pa predstavlja izziv za prihodnje projekte.

Preko projekta so bile zaposlene pretežno osebe, ki spadajo v kategorijo mladih diplomantov – iskalcev prve zaposlitve, brez delovnih izkušenj. V skoraj enem letu dela v okviru projekta smo se pripravniki udeležili več usposabljanj (predavanj, predstavitev, delavnic), kjer smo se podrobno seznanili s problematiko ranljivih skupin. Dosedanja usposabljanja so bila povečini posvečena problematiki invalidnih, zlasti senzorno oviranih oseb, zato je tudi velik del naših projektne aktivnosti povezan s prilagajanjem muzejskih vsebin za omenjene skupine. V nadaljevanju projekta bi bilo morda smiselno še več pozornosti posvetiti nekaterim drugim ranljivim skupinam, npr. pripadnikom narodnih manjšin in etničnih skupnosti.

Rezultati so že vidni. V okviru usposabljanj, pri delu v muzeju in v sodelovanju z drugimi inštitucijami in projekti smo pripravniki pridobili nova znanja in dragocene delovne izkušnje, na podlagi katerih lahko uspešno uresničujemo cilje projekta. Dosedanja promocija projekta je bila dobro zastavljena in uspešno izvedena in je pripomogla k njegovi prepoznavnosti (spletna stran, profil na Facebooku, Kamen dostopnosti). V državnih muzejih, ki sodelujejo v projektu, je bil narejen opazen premik v smeri povečanja dostopnosti muzejev in muzejskih vsebin. Cilj je, da svoje delo v prihodnosti še nadgradimo z novimi, inovativnimi pristopi in da uresničevanje ciljev, za katere si prizadeva projekt, postane stalna praksa muzejev in galerij.

247

Kljub dobro zastavljenim teoretičnim ciljem projekta se v praksi mnogokrat pokaže, da je za spremembe potrebno veliko časa, volje in sredstev. Ozaveščenost ljudi o pomenu inkluzije je pomemben korak naprej. Pomembno je tudi, da se zavedamo, da nas razlike bogatijo. Upamo, da bodo aktivnosti projekta spodbudile tudi druge muzeje in kulturne institucije k prizadevanju za skupno ustvarjanje strpne in kulturne družbe.

LITERATURA IN VIRI:

ČEPLAK MENCIN, Ralf

2013 Etnografski muzej – prostor praznovanja ranljivih skupin. *Etnolog* 23, str. 65–101.

DOSTOPNOST

2014 *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej. [1 zgibanka]

LIPEC - STOPAR, Mojca; BRAČUN SOVA, Rajka; VODEB, Vlasta

2009 *Dostopen muzej: smernice za dobro prakso*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije.

OPERATIVNI

2007 *Operativni program razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013*. Ljubljana: Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko. <http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/op_ess_final.pdf>. [31. 8. 2014]

PREDSTAVITEV

2014 Predstavitve: o Inicijati Sodelujem. <<http://www.so-delujem.com/iniciativa-sodelujem>> [31. 8. 2014]

PROJEKT

2014 Projekt KSS. <<http://www.kss-ess.si/o-projektu>> [31. 8. 2014]

RAZŠIRIMO

2013 Razširimo obzorja kulturnega. <<http://www.studentskazalozba.si/novice/12436/razsirimo-obzorja-kulturnega>> [31. 8. 2014]

RAZŠIRIMO

2014 Razširimo obzorja kulturnega – invalidi in pripadniki različnih narodov : spodbujevalci razvoja kulture. <<http://www.studentskazalozba.si/novice/15874/razsirimo-obzorja-kulturnega-invalidi-in-pripadniki-razlicnih-narodov-spodbujevalci-razvoja-kulture>> [31. 8. 2014]

RAZŠIRIMO

2014a Razširimo obzorja kulturnega. <<http://www.kinosiska.si/drugo/razsirimo-obzorja-kulturnega>> [31. 8. 2014]

SMERNICE

2014 *Smernice za izvajanje projekta Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej. <http://www.dostopnost.eu/sites/default/files/Smernice_izvajanje_projekta_koncna_0.pdf> [31. 8. 2014]

VLOGA

2013 *Vloga za neposredno potrditev projekta Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim skupinam*. [Ljubljana: Slovenski etnografski muzej].

248

ZAKON

2010 Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI). *Uradni list Republike Slovenije* 20, št. 94., str. 14535–14541. <<http://www.uradni-list.si/1/content?id=100876>> [31. 8. 2014]

BESEDA O AVTORICAH

Jana Kostelec (univ. dipl. zgodovinarica) in Iva Pavlica (univ. dipl. sociologinja kulture in zgodovinarica) sta pripadnici ranljivih skupin. Iva Pavlica je mlada diplomantka – iskalka prve zaposlitve, Jana Kostelec je oseba z invalidnostjo. Zaposleni sta v Slovenskem etnografskem muzeju kot bibliotekarki - pripravnici pri projektu *Dostopnost do kulturne dediščine ranljivim družbenim skupinam*.

ABOUT THE AUTHORS

Jana Kostelec (historian) and Iva Pavlica (sociologist of culture and historian) are members of vulnerable groups. Iva Pavlica is a young university graduate – first time job seeker, Jana Kostelec is a person with disability. They work at the Slovene Ethnographic Museum as librarians – interns within the project *Accessibility of cultural heritage to vulnerable groups*.

SUMMARY

ACCESSIBILITY OF CULTURAL HERITAGE TO VULNERABLE GROUPS

The objective of making cultural heritage accessible to all, especially to the members of vulnerable groups, has been systematically pursued for many years now in Slovenia. The efforts to increase accessibility of museums and galleries to persons belonging to vulnerable groups, in particular persons with disabilities, date from the nineties, when we were able to learn from the first examples of good practice. To date, the number of museums and galleries seeking to ensure access to museum contents for members of vulnerable groups has increased. There are also important projects dealing with the problem of ensuring access to culture for members of different vulnerable groups. The project *Accessibility of cultural heritage to vulnerable groups* is just one in a series of projects that aim to increase social inclusion of vulnerable groups and raise their employability in the field of culture. The project pursues the objectives of the Operational Programme for Human Resources Development, as its activities are aimed at developing human resources for working and living in a society, based on knowledge and at contributing to greater

social inclusion of vulnerable social groups. The project promoter is the Slovene Ethnographic Museum and six other state museums participate in the project. The project employs nine interns, all members of vulnerable groups. They work in the museums as curators - interns, but their job is also to work on the project. The main objectives of the project are to train people from different vulnerable groups for work in the field of culture, to develop and perform new inclusive pedagogical programmes, to increase technical accessibility of museum premises and to give museum workers training in working with vulnerable social groups.